

V O O R N A A M S T E U I T K O M S T E N

HOOFDSTUK 1. INLEIDING

De belangrijkste uitkomsten van de 14e Algemene volkstelling annex woningtelling van 28 februari 1971 omtrent de kerkelijke gezindten zullen onderwerpsgewijs worden gezien. Na deze inleiding wordt in hoofdstuk 2 een historisch overzicht gegeven voor de periode 1829-1971; in hoofdstuk 3 wordt kerkelijke gezindte in verband gebracht met een aantal demografische variabelen, te weten geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en nationaliteit, terwijl voorts de bestaande huwelijken en de (huwelijks)vruuchtbaarheid naar kerkelijke gezindte worden gezien; in hoofdstuk 4 worden enige regionale aspecten belicht; in hoofdstuk 5 wordt aandacht besteed aan een drietal "maatschappelijke" variabelen, te weten plaats in het huishouden, soort van werkzaamheid en onderwijsniveau; in hoofdstuk 6 worden een aantal gegevens vermeld omtrent enige kleinere kerkgenootschappen of groeperingen van genootschappen, alsmede omtrent de Humanisten. Hoofdstuk 7 besluit met een samenvatting en een evaluatie. Steeds zal in de hoofdstukken 3 tot en met 7 een vergelijking worden gemaakt met overeenkomstige cijfers uit de 13e Algemene volkstelling van 31 mei 1960, voor zover de onderwerpen dat toelaten.

Alvorens over te gaan tot de presentatie van de voornaamste uitkomsten dienen een viertal opmerkingen te worden gemaakt.

De eerste opmerking betreft de omstandigheid dat de cijfermatige resultaten die in de hierna volgende hoofdstukken worden behandeld deels integraal van aard zijn, dat wil zeggen, dat ze tot stand zijn gekomen na bewerking van de gegevens van alle getelde personen, en deels - om efficiency redenen - gebaseerd op een steekproefbewerking. Dit impliceert dat deze laatste (opgehoogde) gegevens een onnauwkeurigheidsmarge bezitten waarmee bij de interpretatie terdege rekening moet worden gehouden. Voor de grootte van de steekproef en de wijze waarop deze is getrokken, alsmede voor de mate van onnauwkeurigheid welke hierdoor is geïntroduceerd, kan worden verwezen naar Aanhangsel III. In dat aanhangsel wordt tevens een tabel gepresenteerd met een vergelijking tussen de integrale en steekproefuitkomsten van de bevolking naar kerkelijke gezindte. Daaruit blijkt dat alleen de afwijkingen voor de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt), de Doopsgezinden en de Humanisten meer dan 1% bedragen. Voor de in de volgende hoofdstukken gepresenteerde indeling gelden de procentuele afwijkingen (bij een positieve afwijking zijn de steekproefuitkomsten hoger dan de integrale) ten opzichte van de integrale uitkomsten: Rooms-Katholiek 0,20%, Nederlands Hervormd 0,24%, Gereformeerd -0,69%, Overig 0,05% en Geen -0,16%.

De tweede opmerking houdt verband met het feit dat 2,3% van de totale bevolking, waaronder 18,6% van de niet-Nederlanders, bij de telling niet thuis is aangetroffen dan wel expliciet heeft geweigerd aan de telling mee te werken. Voor zover gegevens van de betrokkenen aan de bevolkingsadministratie waren te ontleen, zijn deze bij de gemeenten opgevraagd en in de resultaten verwerkt. Voor gegevens die niet aan de bevolkingsadministratie konden worden ontleend zijn de betrokkenen in de resultaten verwerkt in de posten "onbekend". Daar "kerkelijke gezindte" voorkomt op de persoonskaart, kon de post "kerkelijke gezindte onbekend" achterwege blijven. Voor de gedetailleerde informatie over de omvang en samenstelling van de administratief getelde kerkelijke gezindten wordt verwezen naar Aanhangsel I. De derde opmerking heeft betrekking op het feit dat het C.B.S. erop is gewezen dat de gepubliceerde (integrale) aantallen personen die bij de volkstelling van 1971 op de vraag "welke is zijn/haar kerkelijke gezindte?" hebben geantwoord Gereformeerde Kerken dan wel Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt), talrijker zouden zijn dan volgens de kerkelijke statistieken zou mogen worden verondersteld, terwijl de antwoorden Gereformeerde Gemeenten, Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland en Oud-Gereformeerde Gemeenten juist minder talrijk zouden zijn gegeven. Hoewel, zoals al eerder opgemerkt, een

vergelijking tussen kerkelijke statistieken en volkstellinguitkomsten over het algemeen verschillen oplevert, mag worden gesteld dat in de historische reeksen meestal dezelfde trends waarneembaar zijn. In de periode 1960-1971 is dit voor de genoemde kerkelijke gezindten evenwel niet het geval. Een mogelijke verklaring voor dit verschijnsel kan zijn dat de lay-out van de vraagformulieren hier debet aan is: immers Gereformeerde Kerken en Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) stonden voorgedrukt aan de voorkant van het ponsdocument, terwijl de overige hier in het geding zijnde kerkgenootschappen aan de achterzijde moesten worden ingevuld. Denkbaar is dat laatstgenoemde mogelijkheid niet steeds is onderkend.

In de vierde en laatste plaats wordt opgemerkt dat een aantal gegevens omtrent de bevolking naar kerkelijke gezindte en de bestaande huwelijken en (huwelijks)vruuchtbaarheid naar kerkelijke gezindte die bij de volkstelling van 1971 beschikbaar zijn gekomen, reeds in een eerder stadium zijn gepubliceerd. Van deze gegevens, welke zijn gepubliceerd in de zogenaamde kerntabellen, wordt in Aanhangsel IV een overzicht gegeven, alwaar ook schema's zijn aan te treffen van de aanvullende tabellen die in de onderhavige publikatie staan vermeld, alsmede van de eveneens aanvullende tabellen, die wegens hun uitgebreidheid alhier niet konden worden opgenomen, maar wel op het C.B.S. beschikbaar zijn.

HOOFDSTUK 2. HISTORISCH OVERZICHT

De staten 1 en 2 alsmede de grafieken 1 en 2 geven een beeld van de absolute en relatieve omvang van de bevolking naar vijf kerkelijke gezindten voor de periode 1829-1971. Hoewel al voor 1829 een telling werd georganiseerd (te weten in 1795-1796), is in 1829 een eerste algemene volkstelling gehouden. De resultaten daarvan zijn als begin voor dit historisch overzicht gebruikt, omdat vóór 1829 geen gegevens omtrent kerkelijke gezindte beschikbaar zijn, alsmede omdat sinds het tijdstip van publiceren van die gegevens (1831) het grondgebied van de Nederlandse staat niet noemenswaard is veranderd. De gegevens voor Limburg uit de telling naar 1829 werden overigens pas bij gelegenheid van de publikatie van de volkstelling van 1859 (gepubliceerd in 1864) als bijlage opgenomen.

De volkstellingsuitkomsten van 1829 en 1839 laten geen verdere uitsplitsing toe dan de vier in staat 1 gepresenteerde groeperingen en zijn bovendien bewerkt "naar den stand der bevolking" op 1 januari 1830 resp. 1840. Vanaf 1849 bieden de tellingen een grotere differentiatie in de onderscheiden kerkelijke gezindten. Gedurende de periode 1849-1879 loopt het percentage Rooms-Katholieken enigszins terug, het percentage Gereformeerden neemt in ditzelfde tijdsbestek enigszins toe, terwijl de aandelen van de andere groeperingen nauwelijks enige verandering ondergaan. Eerst na 1879 treden grotere verschuivingen op. Met name het procentuele aandeel der Nederlands Hervormden is vanaf dat ogenblik aan sterke verandering onderhevig: in ongeveer een eeuw tijd daalt hun aandeel van meer dan de helft van de Nederlandse bevolking tot minder dan een kwart. De grote daling tussen 1879 en 1889 is hoofdzakelijk het gevolg van de afscheiding der Nederduitsch Gereformeerden in 1886, later genoemd "personen behorende tot de Gereformeerde Kerken", waarmee vanaf 1892 ook een groot gedeelte der Christelijk Gereformeerden zich verenigde.

Sinds 1930 zijn de Nederlands Hervormden niet meer de grootste kerkelijke groepering in Nederland: die positie wordt sindsdien ingenomen door de Rooms-Katholieken. In 1971 is ook het aantal personen zonder kerkelijke gezindte talrijker geworden dan de in dat jaar getelde Nederlands Hervormden. Met name de ontwikkeling in deze eeuw, die geleid heeft tot dit laatstgenoemde resultaat in 1971, verdient de

Staat 1. Bevolking naar kerkelijke gezindte bij de volkstellingen van 1829 en 1839 "naar den stand der bevolking" op 1 januari 1830 resp. 1 januari 1840

	Volkstelling van 16 november 1829		Volkstelling van 18 november 1839	
	Absoluut	%	Absoluut	%
Protestanten 1)	1 544 888	59,1	1 704 275	59,6
Katholieken 2)	1 019 108	39,0	1 100 616	38,5
Israëlieten ...	46 357	1,8	52 245	1,8
Overigen 3) ...	3 094	0,1	3 423	0,1
Totaal	2 613 447	100	2 860 559	100

1) Niet is meegedeeld welke gezindten hiertoe zijn gerekend.

2) Inclusief Oud-Roomschen.

3) Inclusief onbekenden.

Staat 2. Bevolking naar kerkelijke gezindte bij de volkstellingen van 1849-1971

	Rooms-Katholiek	Nederlands Hervormd 1)	Gereformeerd 2)	Overig	Geen	Totaal
19-11-1849	1 166 256	1 668 247	40 308	182 068		3 056 879
31-12-1859	1 229 092	1 818 091	65 728	196 217		3 309 128
1-12-1869	1 307 765	1 956 852	107 123	207 789		3 579 529
31-12-1879	1 439 137	2 186 869	139 903	234 531	12 253	4 012 693
31-12-1889	1 596 482	2 194 649	370 268	283 931	66 085	4 511 415
31-12-1899	1 790 161	2 471 021	415 758	312 018	115 179	5 104 137
31-12-1909	2 053 021	2 588 261	567 439	358 494	290 960	5 858 175
31-12-1920	2 444 583	2 826 633	655 370	405 014	533 714	6 865 314
31-12-1930	2 890 022	2 737 930	742 189	421 031	1 144 393	7 935 565
31- 5-1947	3 703 572	2 988 839	935 956	355 918	1 641 214	9 625 499
31- 5-1960	4 634 478	3 240 481	1 068 600	416 170	2 102 235	11 461 964
28- 2-1971	5 273 665	3 075 565	1 225 030	407 215	3 078 645	13 060 115

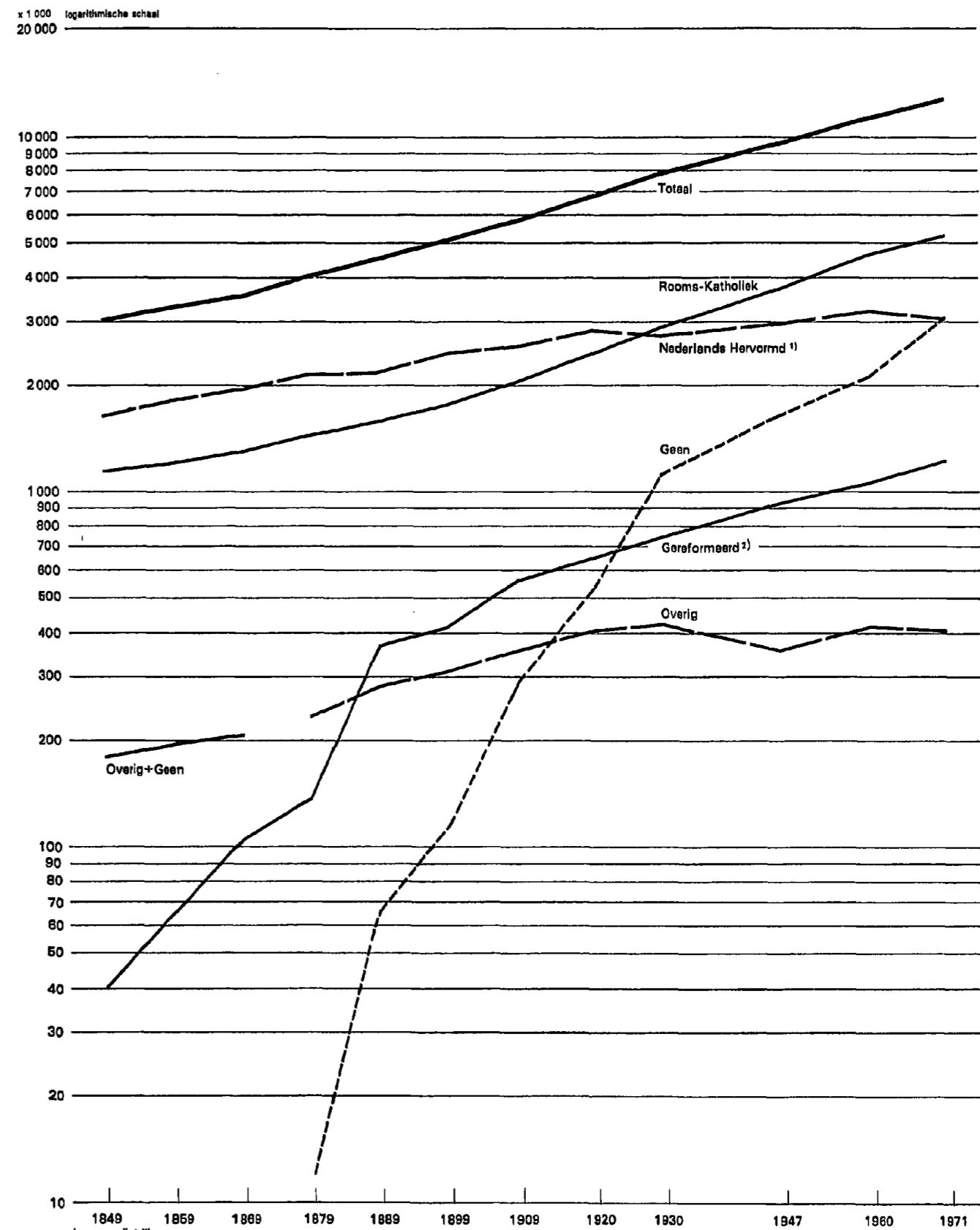
Per 100 personen bij elke volkstelling

1849	38,2	54,6	1,3		6,0	100
1859	37,1	54,9	2,0		5,9	100
1869	36,5	54,7	3,0		5,8	100
1879	35,9	54,5	3,5	5,8	0,3	100
1889	35,4	48,6	8,2	6,3	1,5	100
1899	35,1	48,4	8,1	6,1	2,3	100
1909	35,0	44,2	9,7	6,1	5,0	100
1920	35,6	41,2	9,5	5,9	7,8	100
1930	36,4	34,5	9,4	5,3	14,4	100
1947	38,5	31,1	9,7	3,7	17,1	100
1960	40,4	28,3	9,3	3,6	18,3	100
1971	40,4	23,5	9,4	3,1	23,6	100

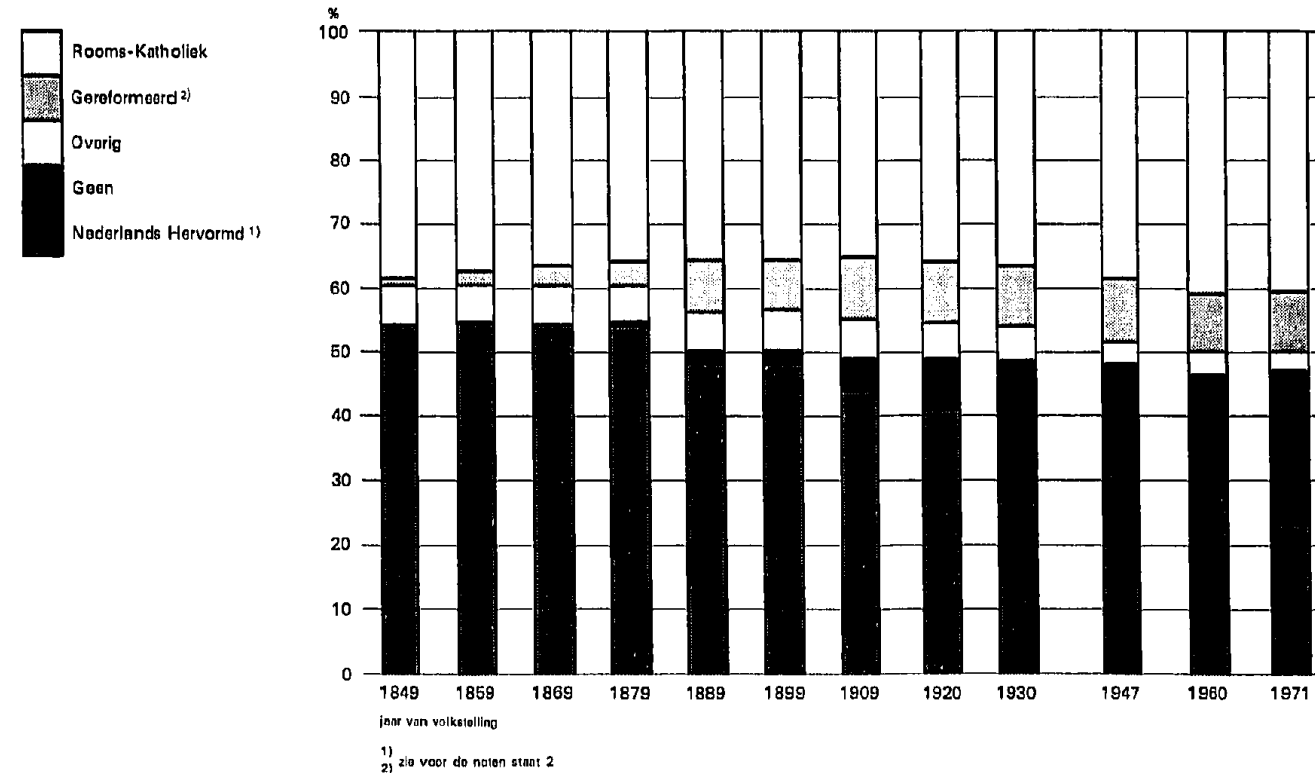
1) In 1930 inclusief Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband.

2) Van 1849-1879 Christelijk afgescheidenen, later genoemd Christelijk gereformeerden. Vanaf 1889 tevens de Nederduitsch gereformeerden, die zich vanaf 1892 "personen behorende tot de Gereformeerde Kerken" noemden. Vanaf 1909 bovendien Gereformeerde Gemeenten en Oud-Gereformeerde Gemeenten. Van 1947 af ook de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt).

1. Bevolking naar kerkelijke gezindte bij de volkstellingen

2. Bevolking naar kerkelijke gezindte per 100 personen bij elke volkstelling

aandacht, daar op grond van de gegevens mag worden gesteld dat de veranderingen in de aandelen van de Nederlands Hervormden en van de personen zonder kerkelijke gezindte goeddeels elkaars complement zijn. Dit wil overigens niet zeggen dat de toename van het percentage personen zonder kerkelijke gezindte uitsluitend een gevolg was van de uittredingen uit de categorie der Nederlands Hervormden. De genoemde ontwikkelingen zijn immers steeds de resultante van de veranderingen in het aantal personen dat bij een volkstelling een bepaalde kerkelijke gezindte noemt. Deze veranderingen zijn toe te schrijven aan enerzijds geboorte, sterfte, migratie (die zoals hierna zal blijken te kwantificeren zijn op basis van gegevens uit de gemeentelijke bevolkingsregisters) maar anderzijds ook aan toe- of uittredingen tot resp. uit een bepaalde kerkelijke gezindte. Over dit laatste onderwerp zijn geen gegevens voor de gehele Nederlandse bevolking beschikbaar. Derhalve kunnen geen uitspraken worden gedaan over de mutaties tussen de verschillende kerkelijke gezindten onderling.

Ook de ontwikkeling van het aandeel personen met een Gereformeerde gezindte (vooral tussen 1879 en 1909) heeft een bijdrage geleverd aan de eerder geconstateerde verschuivingen. Zojuist is daarover al opgemerkt dat in 1886 de Nederduitsch Gereformeerden zich hebben afgescheiden van de Nederlands Hervormde Kerk. In 1892 verenigden zich met deze afgescheidenen ook een gedeelte van de Christelijk Gereformeerden, welke groepering tot en met 1879 de enige Gereformeerde groepering was. Sinds 1909 vormt deze laatste groepering een vrij stabiel aandeel in de totale bevolking.

Het percentage personen met een niet eerder genoemde gezindte (in de staten en grafieken omschreven als Overig) is in deze eeuw van circa 6% tot circa 3% (in 1971) teruggelopen.

Het aantal personen zonder kerkelijke gezindte heeft de afgelopen eeuw een aanzienlijke groei doorgemaakt. Hun aandeel is sinds zij in 1879 voor het eerst afzonderlijk werden onderscheiden (12 253 personen) met een factor 251 toegenomen. In de technische toelichting is reeds gesteld dat op basis van deze gegevens slechts voorzichtig conclusies ten aanzien van de ontwikkeling van de mate van onkerkelijkheid in de onderscheiden jaren mogen worden getrokken: immers indien een hoger percentage personen zonder kerkelijke gezindte wordt geconstateerd, kan dat mede een gevolg zijn van het feit dat deze "onkerkelijkheid" meer dan vroeger op het volkstellingsformulier wordt geuit. De spectaculaire groei van het aandeel der bevolking zonder kerkelijke gezindte moet worden gezien in verband met andere maatschappelijke ontwikkelingen, welke zich na de aanvang van de industriële revolutie in Nederland hebben voorgedaan. Te denken valt daarbij onder andere aan de opkomst van het socialisme, alsmede aan democratiserings- en emancipatieprocessen.

Evenals in twee voorgaande publikaties 1) is ook nu weer getracht het natuurlijke verloop (geboorte en sterfte) en de migratie per kerkelijke gezindte te kwantificeren voor de periode tussen de volkstellingen van 1960 en 1971. De gegevens in staat 3, waarin tevens de overeenkomstige uitkomsten voor de periode 1947-1960 zijn weergegeven,

Staat 3. Loop der bevolking naar kerkelijke gezindte, 31 mei 1947 - 31 mei 1960 en 31 mei 1960 - 28 februari 1971

	Rooms-Katholiek		Nederlands Hervormd		Gereformeerd		Overig		Geen		Totaal	
	1947-1960	1960-1971	1947-1960	1960-1971	1947-1960	1960-1971	1947-1960	1960-1971	1947-1960	1960-1971	1947-1960	1960-1971
	x 1 000											
Bevolking aan het begin van de periode	3 703,6	4 634,5	2 988,8	3 240,5	936,0	1 088,6	355,9	416,2	1 641,2	2 102,2	9 625,5	11 462,0
Levendgeborenen	1 400,9	1 154,9	811,8	586,8	318,4	277,1	63,6	60,0	462,8	538,0	3 057,5	2 616,8
Overledenen	386,2	386,7	408,3	391,1	91,9	92,9	51,7	50,7	105,9	136,4	1 044,0	1 057,8
Migratie-overschot	-55,1	49,0	-41,5	-6,7	-69,0	-7,0	34,3	91,3	-47,6	5,6	-177,0	132,4
Berekende bevolking aan het einde van de periode	4 665,1	5 451,7	3 350,8	3 429,5	1 093,5	1 245,8	402,1	516,8	1 950,5	2 509,4	11 462,0	13 153,4
Sterkte volgens de volkstelling aan het einde van de periode	4 634,5	5 273,7	3 240,5	3 075,6	1 068,6	1 225,0	416,2	407,2	2 102,2	3 078,6	11 462,0	13 060,1
Administratieve correcties, etc. 1) ..											0,0	-93,3
Saldo toe- en uittredingen	-30,7	-178,0	-110,3	-353,9	-24,9	-20,8	14,1	-109,6	151,8	569,2		
	Gemiddeld per jaar per 1 000 van de gemiddelde bevolking in de periode											
Levendgeborenen	25,8	21,7	20,0	17,3	24,4	22,5	12,7	13,6	19,0	19,3	22,3	19,9
Overledenen	7,1	7,3	10,1	11,5	7,1	7,5	10,3	11,5	4,4	4,9	7,6	8,0
Migratie-overschot	-1,0	0,9	-1,0	-0,2	-5,3	-0,6	6,8	20,6	-2,0	0,2	-1,3	1,0
Demografische factoren (levendgeborenen minus overledenen plus migratie-overschot)	17,7	15,3	8,9	5,6	12,0	14,4	9,2	22,7	12,6	14,6	13,4	12,8
Saldo toe- en uittredingen 2)	-0,6	-2,6	-2,7	-9,7	-1,9	-1,0	2,8	-23,9	6,2	21,1		

1) Voor de periode 1960-1971 zijn 12 600 personen te verantwoorden onder administratieve correcties en grenswijzigingen. Bovendien werden in de volkstelling 80 700 personen minder aangetroffen dan volgens de opgaven der bevolkingsstatistiek.

2) Voor de periode 1960-1971 zijn de administratieve correcties, etc. (verhoudingsgewijs over de onderscheiden gezindten verdeeld) in deze cijfers verwerkt.

1) 12e Algemene volkstelling, 31 mei 1947, Serie B, Deel 5. Kerkelijke gezindten.
13e Algemene volkstelling, 31 mei 1960, Deel 7. Kerkelijke gezindte. A. Algemene Inleiding.

zijn ontleend aan de bij het C.B.S. beschikbare bevolkingsstatistieken 2) die worden gebaseerd op de maandelijkse berichtgeving aan het C.B.S. van mutaties in de gemeentelijke bevolkingsregisters in verband met geboorte, sterfte, huwelijkssluiting, huwelijksontbinding en migratie.

Bij de interpretatie van staat 3 moet rekening worden gehouden met het feit dat de perioden verlopen tussen de volkstellingen niet overeenkomen. Tussen de volkstellingen van 31 mei 1947 en 31 mei 1960 lag (tot op de dag nauwkeurig) 13 jaar, tussen die van 31 mei 1960 en 28 februari 1971 10 3/4 jaar. De absolute aantallen levendgeborenen en overledenen mogen derhalve niet zonder meer met elkaar worden vergeleken; de relatieve aantallen kunnen in staat 3 daarentegen wel worden vergeleken daar deze cijfers naar gemiddelden per jaar zijn omgerekend.

Bij vergelijking van de saldo's toe- en uittredingen dient voorts met de volgende omstandigheid rekening te worden gehouden. Was het in 1960 zo dat de berekende bevolking op basis van de mutaties in geboorte, sterfte en migratie in de periode 1947-1960 in overeenstemming kon worden gebracht met de sterkte volgens de volkstelling door middel van de toen gehouden controle van de bevolkingsregisters, in 1971 is in de uitkomsten van de telling de laatste stap van de gelijktijdig met de volkstelling gehouden controle van de gemeentelijke bevolkingsregisters niet verwerkt. Daardoor vertonen de berekende (13 153 400) en geconstateerde (13 060 100) aantallen een verschil van ruim 93 000. Dit verschil moet worden toegeschreven aan tal van oorzaken: in sommige gemeenten zijn meer personen (te weten ca. 5 800) geteld dan volgens de bevolkingsregisters aanwezig zouden moeten zijn, in de meeste gemeenten werden minder mensen aangetroffen (te weten ca. 86 500). De rest van het verschil (te weten 93 300 - (86 500 - 5 800) = 12 600 personen) kan worden toegeschreven aan het saldo administratieve correcties die wel in de bevolkingsstatistieken worden doorberekend, doch niet in de volkstellingsresultaten in rekening worden gebracht.

Met behulp van de relatieve cijfers is duidelijk te zien dat het aantal levendgeborenen in de periode 1960-1971 is teruggelopen ten opzichte van de periode daarvoor. Deze teruggang is bij drie van de vijf onderscheiden kerkelijke gezindten zichtbaar, zij het dat het niveau van het aantal levendgeborenen per 1 000 van de gemiddelde bevolking voor de onderscheiden gezindten verschilt.

Het aantal overledenen laat eveneens verschillen zien. Voor Nederlands Hervormden is dit aantal het hoogst. Dit zal mede worden veroorzaakt door de verhoudingsgewijs oude leeftijdsopbouw, waarop in het hierna volgende hoofdstuk zal worden ingegaan. Wanneer beide perioden met elkaar worden vergeleken, blijkt bij alle onderscheiden gezindten het relatieve aantal overledenen enigszins te zijn toegenomen.

Het migratie-overschot laat voor Rooms-Katholiek en Geen een omslag van het teken zien; voor Nederlands Hervormd en Gereformeerd blijft het teken negatief, voor Overig positief.

2) Daar het C.B.S. geboorte-, sterfte- en migratiestatistieken gedifferentieerd naar kerkelijke gezindte niet per maand, maar uitsluitend op jaarbasis samenstelt, moest voor de kalenderjaren 1947, 1960 en 1971 een schatting gemaakt worden van de verdeling van geboorte, sterfte en migratie naar kerkelijke gezindte voor de maanden juni t/m december 1947 en januari t/m mei 1960 resp. juni t/m december 1960 en januari t/m februari 1971. Bij die schattingen is verondersteld dat de aandelen der kerkelijke gezindten in de totale geboorte, sterfte en migratie per maand in de desbetreffende kalenderjaren niet afweken van hetgeen op jaarbasis werd geconstateerd.

Het saldo toe- en uittredingen heeft in de periode 1960-1971 voor vier gezindten een negatief karakter (dat betekent meer uittredingen dan toetredingen), in de daaraan voorafgaande periode had van deze vier alleen die voor de categorie Overig een positief karakter. De vijfde groepering (degenen zonder kerkelijke gezindte) boekt in beide perioden een positief saldo.

De natuurlijke groei (levendgeborenen minus overledenen) gemiddeld per jaar per 1 000 van de gemiddelde bevolking is teruggelopen van 14,7 (1947-1960) naar 11,8 (1960-1971). Rooms-Katholiek en Gereformeerd laten in beide perioden hogere natuurlijke groeicijfers zien dan deze landelijke totalen. Voor personen zonder gezindte geldt dit voor zover het de laatste periode betreft, eveneens.

De totale bevolkingsontwikkeling blijkt in de onderscheiden perioden per 1 000 van de gemiddelde bevolking 13,4 resp. 12,8 te bedragen. Voor beide perioden zijn nu alleen de cijfers voor Rooms-Katholiek hoger, terwijl die voor Gereformeerd en de categorieën Overig en Geen aanvankelijk beneden maar in de latere periode boven de landelijke cijfers liggen. In vergelijking met het saldo toe- en uittredingen blijken de demografische factoren in de periode 1960-1971 voor Nederlands Hervormd, en voor de categorieën Overig en Geen een geringere betekenis te hebben gehad. In de daaraan voorafgaande periode waren voor alle onderscheiden gezindten de demografische factoren de belangrijkste.

Evenals in de publikaties over de kerkelijke gezindten bij de volkstellingen van 1947 en 1960 is ook nu weer nagegaan hoe de gezindten zich per geboortegeneratie hebben ontwikkeld gedurende de opeenvolgende tellingen. Anders dan bij de transversale benadering, waarbij de antwoorden op de vraag "welke is zijn/haar kerkelijke gezindte?" van steeds wisselende personen worden beschouwd, worden bij deze zogenaamde longitudinale benadering dezelfde groepen personen gevolgd.

Staat 4. Bevolking naar geboorteperiode (1870-1879 tot en met 1960-1971) en naar kerkelijke gezindte bij de volkstellingen van 1899, 1930, 1960 en 1971

	1870-1879 1)		1880-1889 1)		1890-1899 1)		1900-1909 1)		1910-1919 1)		1920-1929 1)		1930-1939		1940-1949		1950-1959		1960-1971	
	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%	x 1 000	%
Volkstelling	Rooms-Katholiek																			
1899	288,2	34,7	354,1	34,6	433,7	35,0														
1930 1)	227,7	33,0	283,7	32,7	371,2	34,0	493,5	36,3	568,3	37,9	698,5	41,7								
1960	41,3	30,6	149,6	31,7	276,7	32,7	407,4	34,7	483,0	36,7	606,9	39,9	685,0	43,7	908,4	43,8	1 028,7	45,7		
1971 2)	4,4	29,5	51,3	29,7	184,5	32,2	350,1	34,4	448,6	36,1	585,4	39,1	665,3	42,2	841,7	41,1	1 001,5	44,6	1 151,4	43,0
	Nederlands Hervormd																			
1899	401,9	48,4	486,6	48,5	595,1	48,0														
1930 1)	289,9	39,2	319,7	36,9	374,6	34,3	455,7	33,5	497,0	33,1	494,6	29,5								
1960	57,2	42,4	181,0	38,4	294,1	34,8	382,0	32,6	403,0	30,6	418,9	27,6	403,0	25,7	542,5	26,2	531,3	23,6		
1971 2)	6,3	42,3	68,8	39,9	198,9	34,8	316,9	31,1	353,4	28,4	375,1	25,0	343,3	21,8	420,5	20,5	473,0	21,0	526,9	19,7
	Gereformeerd																			
1899	65,2	7,8	86,2	8,4	108,8	8,8														
1930 1)	56,5	8,2	70,1	8,1	90,6	8,3	117,5	8,6	135,0	9,0	153,9	9,2								
1960	13,2	9,8	43,4	9,2	75,7	9,0	102,1	8,7	113,6	8,6	133,9	8,8	146,6	9,4	200,3	9,7	228,8	10,2		
1971 2)	1,6	11,0	17,4	10,1	54,4	9,5	91,9	9,0	107,7	8,7	128,1	8,5	135,5	8,6	182,9	8,9	221,7	9,9	275,5	10,3
	Overig																			
1899	54,7	6,6	62,2	6,1	62,5	5,0														
1930 1)	54,9	8,0	65,1	7,5	71,3	6,5	81,3	6,0	78,1	5,2	69,7	4,2								
1960	8,8	6,5	28,9	6,1	45,9	5,4	55,8	4,7	55,1	4,2	52,1	3,4	44,9	2,9	62,8	3,0	58,1	2,6		
1971 2)	0,7	4,7	8,8	5,1	24,8	4,3	37,7	3,7	41,2	3,3	46,5	3,1	61,3	3,9	70,4	3,4	54,6	2,4	61,4	2,3
	Geen																			
1899	19,5	2,4	25,6	2,5	39,0	3,2														
1930 1)	80,3	11,6	128,7	14,8	185,6	17,0	212,9	15,6	222,1	14,8	258,6	15,4								
1960	14,6	10,8	68,8	14,6	153,0	18,1	227,2	19,3	262,2	19,9	307,8	20,3	286,7	18,3	359,9	17,4	403,5	17,9		
1971 2)	1,8	12,4	26,1	15,1	109,8	19,2	221,1	21,7	293,2	23,6	363,2	24,2	370,1	23,5	531,7	26,0	497,0	22,1	659,8	24,7

1) Voor de volkstelling van 1930 de geboorteperioden 1871-1880, 1881-1890, 1891-1900, 1901-1910, 1911-1920 en 1921-1930.

2) Steekproef 1 op 10 (x 10).

Zo laat staat 4 zien hoe de personen geboren in een bepaalde periode bij verschillende volkstellingen hebben geantwoord. Toch is het niet helemaal juist daarbij te stellen dat het om precies dezelfde personen zou gaan: door sterfte en migratie verandert de groep personen geboren in een bepaalde periode immers voortdurend van omvang en samenstelling. Naast deze demografische factoren zullen ook de niet-demografische factoren (saldo toe- en uittredingen per gezindte) hierbij een rol spelen.

Voorts moet worden bedacht dat over het algemeen is gevraagd om de volkstellingsformulieren van minderjarigen door het gezinshoofd te laten invullen. Dat kan er toe leiden dat een zelfde geboortegeneratie bij meerderjarigheid een enigszins gewijzigd beeld laat zien. Voor elk der beschouwde geboortegeneraties geldt dat het percentage Rooms-Katholiek in de loop der jaren is teruggelopen. Het percentage Nederlands Hervormden laat per geboorteperiode in de loop der (volkstelling-) jaren een ander beeld zien: schommelende percentages voor de geboorteperioden uit de vorige eeuw, waarbij wel kan worden opgemerkt dat de waarden in 1971 voor alle geboorteperioden op een lager niveau liggen dan in 1899; de geboorteperioden vanaf 1900 laten in de loop der jaren steeds dalende percentages zien.

Wanneer de percentages Rooms-Katholiek en Nederlands Hervormd onderling worden vergeleken, valt op dat van de personen geboren in de vorige eeuw bij alle onderscheiden volkstellingen een groter aandeel zich Nederlands Hervormd heeft genoemd dan Rooms-Katholiek; bij de personen geboren in deze eeuw deed zich het omgekeerde voor. Ook de Gereformeerden laten per geboorteperioden wisselende percentages zien: voor geboorteperioden tot en met 1919 geldt dat de percentages in 1971 op een wat hoger niveau liggen dan in 1960; de geboorteperioden na 1919 vertonen daarentegen een dalende tendens. Personen met Overige gezindten vertonen eveneens schommelende percentages; hier liggen de verhoudingscijfers voor 1971 in het algemeen op een lager niveau dan in 1960. Personen zonder kerkelijke gezindte laten, voor zover geboren tussen 1870-1899, bij volkstellingen in de 20ste eeuw percentages zien in de orde van grootte van 10 à 20, terwijl zij bij de volkstelling van 1899 maximaal 3% noteren. De geboortegeneraties vanaf 1890 vertonen in de loop van deze eeuw steeds toenemende percentages onkerkelijken. De meest onkerkelijke geboortegeneratie was in 1960 die van 1920-1929 (20,3%), in 1971 die van 1940-1949 (26,0%).

HOOFDSTUK 3. KERKELIJKE GEZINDTE IN DEMOGRAFISCH PERSPECTIEF

3.1. Geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en nationaliteit

Aan de hand van de staten 5 tot en met 9 alsmede van de grafieken 3 en 4 wordt in het navolgende een overzicht gegeven van de bevolking naar kerkelijke gezindte uitgesplitst naar geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en nationaliteit.

Uit staat 5 is af te leiden dat van de totale bevolking in 1960 50,2% van het vrouwelijke geslacht was en in 1971 50,1%. In de periode 1960-1971 hebben de Rooms-Katholieke, de Nederlands Hervormde en de Gereformeerde vrouwen hun relatieve meerderheid enigszins versterkt: gezamenlijk in 1960 1 020 vrouwen per 1 000 mannen, en in 1971 1 034. Onder de personen zonder gezindte zijn de mannen in de meerderheid gebleven: kennelijk zijn vrouwen "godsdienstiger" dan mannen. Bij de personen met Overige gezindten is het duidelijke vrouwenoverschot van 1960 vervangen door een mannenoverschot in 1971. Deze ontwikkeling hangt samen met de gemêleerde samenstelling van deze categorie (onder meer Doopsgezind, Evangelisch-Luthers, Remonstrant, Islamieten). In hoofdstuk 6 zal op deze laatstgenoemde ontwikkeling nader worden teruggekomen.

Staat 5. Geslachtsverhouding resp. gemiddelde leeftijd (1) en verdeling naar leeftijdsgroep per kerkelijke gezindte

	Rooms-Katholiek		Nederlands Hervormd		Gereformeerd		Overig		Geen		Totaal	
	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971
Geslachtsverhouding (vrouwen per 1 000 mannen)												
	1 007	1 011	1 032	1 069	1 038	1 046	1 225	986	926	919	1 008	1 004
Geslachtsverhouding (vrouwen per 1 000 mannen) naar leeftijdsgroep												
0 - 19 jaar .	956	957	955	965	951	953	961	967	943	932	953	953
20 - 44 " .	1 007	969	1 019	1 010	1 043	1 015	1 205	855	934	887	1 004	948
45 - 64 " .	1 095	1 098	1 089	1 130	1 166	1 154	1 417	1 365	914	928	1 074	1 076
65 jaar of ouder	1 126	1 308	1 209	1 363	1 210	1 375	1 619	1 915	837	986	1 138	1 280
Gemiddelde leeftijd (1) in jaren												
M.	28,2	29,8	33,8	35,4	29,4	30,2	35,3	33,8	31,6	31,5	30,7	31,7
V.	29,5	37,6	35,5	38,1	31,4	32,7	39,7	39,5	31,0	31,7	32,0	33,5
T.	28,8	30,7	34,7	36,8	30,4	31,5	37,7	36,6	31,3	31,6	31,4	32,6
Verdeling naar leeftijdsgroep per gezindte in %												
0 - 19 jaar .	42,7	38,6	33,9	30,8	41,1	39,2	29,7	26,8	37,2	35,5	38,6	35,7
20 - 64 jaar .	50,5	53,1	54,4	54,2	50,3	50,5	55,9	59,3	55,7	56,0	52,7	54,0
65 jaar of ouder	6,8	8,3	11,7	14,9	8,6	10,3	14,4	13,9	7,1	8,5	8,7	10,3

1) Zie voor de berekeningswijze noot 3 in de tekst.

Staat 5 geeft ook informatie over de geslachtsverhouding per leeftijdsgroep voor 1960 en 1971 per kerkelijke gezindte. De geslachtsverhouding in de populatie van 20-44 jaar gaat over van een vrouwen- in een mannenoverschot. Ditzelfde doet zich voor bij de Rooms-Katholieken en vooral bij de categorie Overig. Bij de resterende gezindten blijft weliswaar het vrouwenoverschot in deze leeftijdsgroep gehandhaafd, maar is het minder uitgesproken geworden. Voor de categorie Overig valt ook het relatief hoge niveau van het vrouwenoverschot onder de bevolking van 65 jaar of ouder op. Bij de omvang en samenstelling van een bevolkingsgroep naar geslacht en leeftijd moet worden bedacht dat naast het saldo toe- en uittredingen per kerkelijke gezindte tevens de geboorte-, sterfte- en migratieverhoudingen uit het verleden een rol hebben gespeeld. Tevens is in staat 5 de gemiddelde leeftijd (3) opgenomen. Onder invloed van de voor vrijwel alle leeftijdsgroepen over het algemeen gunstiger geworden sterfteverhoudingen voor zowel mannen als vrouwen (dat wil zeggen in vrijwel alle leeftijdsgroepen is de kans op overlijden kleiner geworden), alsmede onder invloed van de dalende aantallen levendgeborenen en de naar geslacht en leeftijd selectieve

3) De gemiddelde leeftijd in staat 5 werd, behoudens de totaalcijfers voor Nederland, berekend aan de hand van het aantal personen per kerkelijke gezindte per vijfjarige leeftijdsgroep. Deze cijfers zijn reeds in een eerder stadium integraal gepubliceerd (zie Aanhangsel IV). Als gemiddelde leeftijd van iedere vijfjarige leeftijdsgroep werd steeds het gewogen gemiddelde aangehouden dat kon worden berekend via een (steekproef-) tabel met leeftijdsjaren en geslacht voor de totale bevolking van Nederland. Dezelfde gegevens zijn voor de afzonderlijke kerkelijke gezindten niet beschikbaar.